

Immanuel Wallerstein'ın Kültürel Kimlik Hakkındaki Görüşleri Üzerine Bir İnceleme

A Review of Immanuel Wallerstein's Views on Cultural Identity

Konur Alp DEMİR¹

¹Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.
konuralpdemir@yahoo.com.tr
ORCID:0000-0003-1199-930X

Geliş Tarihi/Received

05.07.2023

Kabul Tarihi/Accepted

04.10.2023

Yayın Tarihi/Publication Date

27.12.2023

Atıf/Citation: Demir, K.A. (2023). Immanuel Wallerstein'ın Kültürel Kimlik Hakkındaki Görüşleri Üzerine Bir İnceleme. *Veche*, 2 (2), 89-102.

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya temel olarak üç farklı bölüme ayrılmıştır. Birincisi, sermayeyi elinde tutan zengin ve sanayileşmeyi başarmış ülkelerdir. İkincisi, sosyalist ülkelerdir. Ancak bu ülkelerin önemli bir özelliği hem sosyalist hem de sanayileşmiş olmasıdır. Üçüncüsü ve sonuncusu ise hem sanayileşmemiş hem de yoksul kalmış ülkelerdir. Bu açıdan değerlendirildiğinde küreselleşmenin ortaya çıkmasında genel olarak “ekonomik”, “teknolojik” ve “politik” süreçlerin etkili olduğu ifade edilebilmekle birlikte (Özben, 2014, s. 51-53), çalışma özelinde küreselleşmenin ekonomik kurgusu üzerinden kültürel kimliğin nasıl dönüştüğünün analizi yapılmaya çalışılmaktadır.

Bu çalışmada kuşkucu küreselleşmecilerin kültürel kimlik karşısındaki duruşları üzerine bir inceleme yapılmıştır. Bu noktada ulaşılmaya çalışılan temel amaç, küreselleşmenin kültürel kimlikleri nasıl etkilediği yönünde bir sonuca ulaşabilmektir. Bu sayede küreselleşmenin farklı boyutları içerisinde konumlanan ekonomik süreçlerin kültürel kimlik üzerindeki etkilerinin ve dönüştürücü gücünün analizi ve analiz sonucunda ekonomi ile kültürel kimliklerin arasındaki bağlantı

Öz

Bu çalışmada kültürel kimlik kavramı genelde küreselleşme ve özelde kuşkucu küreselleşme bağlamında incelenmiştir. İlgili inceleme küreselleşmeye kuşku ile yaklaşan ve kuşkucu kimlikli bir düşünür olan Immanuel Wallerstein'ın görüşleri doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Küreselleşmeye yönelik kuşkucu algının kaynağında küreselleşmenin farklı kültür, uygarlık ve bölgelerde çatışmayı da beraberinde getireceği görüşü yer almaktadır. Gerçekte bu görüş küreselleşmenin ayrıcı veya ayırıcı niteliğine vurgu yapmaktadır. Çünkü farklı düşünürlerin görüşlerine göre küreselleşmenin tüm dünyayı sarmalayan kurgusu bir tarafta bütünlüğü meydana getirirken, diğer tarafta çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu doğrultuda hareket edilerek küreselleşmenin bütünleşmekten daha çok ayrılığı beraberinde getireceği ifade edilmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada kültürel kimlik konusu genel çerçevede kuşkucu küreselleşmecilerin ve özelde ise Immanuel Wallerstein'ın görüşleri doğrultusunda incelenmiş ve nihai aşamada ilgili görüşler analiz edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kuşkucu Küreselleşmeciler, Kültürel Kimlik, Küresel Kimlik, Küreselleşme.

Abstract

In this study, the concept of cultural identity is examined in the context of globalization in general and skeptical globalization in particular. The relevant analysis was carried out following the views of Immanuel Wallerstein, a skeptical thinker who questions globalization. The source of the skeptical perception towards globalization lies in the belief that it will lead to conflicts among different cultures, civilizations, and regions. In fact, this perspective emphasizes the divisive nature of globalization. This is because, according to various thinkers, the idea of globalization that encompasses the entire world fosters unity on one hand and sparks conflicts on the other. In this regard, it is suggested that globalization will lead to fragmentation rather than integration. Therefore, this study examines the issue of cultural identity in line with the perspectives of skeptical globalizers, including Immanuel Wallerstein. The final stage involves analyzing the relevant views.

Keywords: Cultural Identity, Global Identity, Globalization, Skeptical Globalists

noktalarının ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, söz konusu inceleme kuşkucu küreselleşmeciler içerisinde yer alan Immanuel Wallerstein'in kültür, küreselleşme ve dünya kapitalist sistemi kavramına bakışı üzerinden sürdürülmektedir. Kuşkucu küreselleşmecilerin küreselleşme olgusuna neden kuşku ile yaklaştıklarının çözümlemesini yapmak çalışmanın kurgusu içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu noktada, ilk önce kimlik ve kültür kavramlarına yer verilmiş, ikinci aşamada küreselleşme kavramına ve yaklaşımlarına değinilmiş ve üçüncü aşamada ise kültürel küreselleşme konusu incelendikten sonra ulus devletin küreselleşme karşısındaki duruşu değerlendirilmiştir. Nihai aşamada ise, Immanuel Wallerstein'in konu ile ilgili görüşlerine yer verilerek sonuç bölümü ile konu tamamlanmıştır.

Kimlik ve Kültür Arasındaki İlişki

Küreselleşmenin kimlik üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Kimlik üzerinden bir kimliksel ulus inşa etme sürecinde, küreselleşme yönlendirici ve bir noktada da etkileyici bir nitelik kazanmıştır (Özben, 2014, s. 51). Kimlik, bireyin kendisini tanımlaması üzerine kurgulanmış bir kavramdır. Ancak bu noktada ifade edilmesi gerekir ki kültür kavramının kimlik belirlenmesi konusunda önemli bir yönlendirici etkisi bulunmaktadır. Kimliğin kültürel boyutu, "...ortak tarihi deneyim, değer ve inançlar, dil ve diğer kültürel..." öğelerin birleşiminin kesişim noktasında yer almasından kaynaklanmaktadır (Özben, 2014, s. 55).

Kimlik, bireyin kim olduğunun cevabını verirken, diğerinin de kim olduğunu açıklamaktadır. Böylece, ben ve sen arasındaki ayrımın yapılması kolaylaşmaktadır. Benzer biçimde, biz ve onlar gibi çoğul öznelere birbirleri karşısındaki duruşları ve farklılıkları da açıklanabilmektedir. Kimlik nitelmesi ile anlamlandırılmaya çalışılan kavramın toplumsal yaşam içerisinde şekillenmekte olmasından dolayı bütün insan kimlikleri aslında birer "toplumsal kimlik" olarak adlandırılabilir. Kimlik verilebilen bir nesne değil, yaşam süreci içerisinde oluşturulan bir öznedir. Kimliklerin üç temel özelliği bulunmaktadır. Birincisi, kimlik (kısmen) kişisel veya bireyseldir; ikincisi, (kısmen) ortak veya sosyaldır ve üçüncüsü ise soyut bir kavram gibi görünmesine rağmen, beden üzerinden "cisimleşmiştir." Bu bağlamda ifade edilebilir ki farklı kaynaklardan beslenen kimlikler "çok katmanlıdır". Modernleşmiş bir toplum içerisinde bireysel kimlik birini diğerinden sahip olduğu özellikleri bağlamında özgün bir noktaya yerleştirmektedir. Bu durum, bireye psikolojik açıdan diğerlerinden farklı olduğu duygusunu yaşatmakla birlikte, ortak kimliklerden de söz edilebilmektedir. Örneğin, birey kendisini bir etnik grubun, çalışan topluluğun veya spor taraftarlarının bir üyesi olarak görebilmekte, onlarla bütünleşmekte ve iyi veya kötü durumlarda aynı duyguyu kendisini bağlı hissettiği topluluk ile yaşayabilmektedir (Giddens ve Sutton, 2019, s. 316-318).

Toplumsal yaşam, sadece hayatın günlük akışında işleyen ve normal olarak kabul edilen nesnelere ve olaylardan oluşmamaktadır. Toplumsal yaşam, soyut veya somut nitelikteki anlam verilen semboller, eylemler, sözler ve eserler ile kendisini bu bileşenler üzerinden anlamlandırmaya çalışan ve başkalarını anlamak için çaba gösteren bireylerin varlığı özelinde açıklanabilmektedir. Toplumsal yaşam ile doğrudan bağlantılı görünen kültür ise, sosyal dünyadaki farklı disiplinlerin kendisine yüklediği tanımlamalar ve anlamlandırmalar üzerinden farklılaşmaktadır (Thompson, 2013, s. 147).

Kültür, insanoğlunun yaşadıklarının ve arkasında bıraktıklarının bütünüdür. Bununla birlikte, "bilim", "sanat" ve "hukuk" da kültürün kimliksel yapısı içerisinde kalmaktadır. Çünkü birtakım yeterlilikleri doğuştan getirebilme yeteneğine sahip olan insanın sonradan öğrendiği durumlar da söz

konusu olabilmektedir. Dolayısıyla, kültürün öğrenilebilecek bir öge olduğunu hatırd tutmak gerekmektedir. Kültür, aslında, özelde bireyin genelde ise toplumun kendisini ifade etme biçimidir. Kültür için önemli olan ayrıntı yaşam biçimidir. Bununla birlikte, sanat ve eğlence gibi detaylar da kültürün genel niteliksel değeri içerisinde konumlanmaktadır. Çünkü, bir toplumun yaşadığı mekân kültürün şekillenmesi açısından önem taşımaktadır (Kaya, 2014, s. 72-74).

Kültür, bir diğer bakış açısı ile değerlendirildiğinde, tarihsel ve kendisini örgütleyen bir sistemin uygulamaya yansıtılmış nesnel sonucu olarak zaman içerisinde değişime uğrayabilmektedir. Bu durumun meydana gelmesinde en fazla etkisi olan özellik ise liderin (toplumsal önderin) kurum içerisindeki etkinliğidir (Schabracq, 2007, s. 2). Çünkü, kurum kültürü ile liderlik tek bir metal paranın her iki yüzünde yer alan farklı resimlere benzemektedir. Kurumun kültürel değerleri liderin nasıl davranması gerektiği konusunda yönlendirici olmaktadır (Schein, 2004, s. 10).

Kültür, soyut biçimde tanımlanabilmesinin yanı sıra sembol, heykel ve üretilen nesne gibi somut imgeler üzerinden de tanımlanabilmektedir. Kültür, soyut ve somut değerler üzerinden toplum ile bağ kurmakta ve kitle iletişimi için bir araç görevi görmektedir. Bu sayede kitle iletişimine neden olan öznelerin neliği hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Çünkü, kitle iletişimi farklı araçlar kullanılarak sembolik nesnelerin üretilmesini ve aktarılmasını kurgulayan bir özelliğe sahiptir (Thompson, 2013, s. 148-149).

Kültürel kimlik, kendi niteliksel bütünlüğü içerisinde sürekli özünü yenileyen ve gerçekte hiçbir zaman sonuca ulaşamayacak bir devingenlik üzerinden ifade edilebilir. Çünkü, kültürel kimlik bir var olma savaşıdır. Geçmişten getirilen ve geleceğe taşınan her olgu kültürel kimliğin bir ögesi niteliğindedir (Mora, 2008, s. 4). Bir toplumun kültürel kimliği kendisine sorduğu “biz kimiz?” sorusuna verilen cevapların tamamından oluşmaktadır. Bu soruya yüzeysel biçimde bir cevap arandığı noktada “din” ve “dil” öncelikli olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak, beklenen cevap daha derindedir. Kültürel kimlik ve biraz daha özele inildiğinde yalnızca kültür, bir toplumun uğrunda canlarını ve mallarını verebileceği öğelerin tamamıdır (Zijderveld, 2013, s. 33).

Kültürel kimlik iki başlık altında incelenebilmektedir. Birincisi, verilmiş kültürel kimliktir. Verilmiş kültürel kimlik; ailenin, ülkenin, aşiretin bireye aşlamış olduğu kültürün kimliksel değeri ile örtüşmektedir. İkincisi ise, kazanılmış kültürel kimliktir. Bu kimlik türünde birey kendi özgür iradesini kullanarak kültürel kimliğini oluşturma çabası içerisine girmektedir. Bu durum, bir bakıma bireyin kendi çabası ile kendisini bir kültürel kimliğe uyumlaştırma çabasıdır. Diğer ise, kendisine hazır olarak verilmiş bir gerçeklikten oluşmaktadır (Bilgin ve Oksal, 2018, s. 86). Bu görüş özelinde bireyin dünyayı kendi çerçevesi içerisinde anlamlandırmakta olduğu ifade edilebilmektedir. Birey yaşadığı kültürün kendi üzerinde bıraktığı etkiler çerçevesinde dünyaya anlamlandırabildiği kadar anlam yüklemesi yapmaktadır. Bireylerin kültürel farklılıkları, özelde tekil bireyin ve genel anlamda toplumun kültürel kimliğini oluşturmaktadır. Çünkü, kültür insanın yaşam biçimini şekillendiren ve hareketlerine yön veren bir niteliğe sahiptir. Kültür bir benzeşme aracıdır. Kimlik ise bu benzeşme aracının tanımsal ögesini oluşturmaktadır (Akça, 2005, s. 9).

Küreselleşme Kavramı ve Yaklaşımları

Küreselleşme, 21. yüzyılda çok tartışılan, incelenen ve özelinde akademik çalışmalar yapılan bir konu haline gelmiştir. Bunun önemli bir nedeni, küreselleşme ile birlikte her ulusun ve milyarlarca insanın yaşam biçimlerinden bakış açılarına kadar geniş bir çerçeve kapsamında değişim yaşamış olmalarıdır. Küreselleşme, kuramsal çerçeve içerisinde değerlendirildiğinde “kültürel”, “ekonomik”, “politik” ve

“kurumsal” bağlantılarının ve yorumlarının olduğu görülecektir. Bu yorumların odak noktasında Batı ve özellikle de Amerika Birleşik Devleti'nin yer almasına rağmen, bu bakış açısı değişmiş ve belirli bir ulus, ülke veya bölge özelindeki anlatımlar “bağımsız ulus-ötesi”ne geçebilmek anlayışı ile değişime uğramıştır (Ritzer ve Stepnisky, 2019, s. 232-233). Bu açıdan değerlendirildiğinde; küreselleşme, bilgi ve ekonominin tüm dünyada sınırsız bir biçimde dolaşmasını anlatan bir kavramdır. Bu bağlamda, sermayenin sınır tanımaz biçimde dolaşması küreselleşmenin getirileri arasında yer almaktadır (Özben, 2014, s. 51). Böyle bir durumun sonucu olarak küreselleşme, özü itibarıyla, küresel olmayı başarmış ekonomik güçlerin bütün dünyayı ilgilendirecek politikalar eşliğinde, ulus devletlerin kendi stratejileri ve politikalarına zarar vererek uluslarüstü bir baskı kurma aracının kuramsal adı olarak varlığını sürdürmektedir (Tortop ve diğerleri, 2017, s. 383).

Küreselleşme konusunda temel olarak üç çeşit algı bulunmaktadır. Bu algıları şu şekilde sıralamak mümkündür: “Radikaller”, “Kuşkucular” ve “Dönüşümcüler” (Çelik, 2012, s. 61).

Radikaller

Radikaller veya aşırı küreselleşmeciler, küreselleşme konusunda iki taraflı bir algı benimsemektedirler. İlk olarak, geçmişte yaşanan önemli kurguları inkâr ederler. İkincisi olarak ise, güncel yaşananları yönlendirme girişimlerinde bulunurlar. Radikaller, eski dönemlerde yaşanan olaylara dayanarak yaşanmışlıkları yok saymadan sadece bu durumları “ön-küreselleşme” olarak adlandırmaktadırlar (Dumanlı Kürkçü, 2013, s. 5).

Aşırı küreselleşmeciler, sanayi devriminin sonuçlarından derin ölçüde beslenen ulus devletin artık geline nokta önemini kaybettiğini ifade etmektedirler. Bu görüşe göre piyasa, devlet olarak adlandırılan kurumsal bütünlükten daha üstün bir oluşumdur. Yerel seviyede oluşan siyasal düzen ve ekonomik sistem, küreselleşme karşısında güç kaybetmekte ve önemini oldukça hızlı biçimde kaybetmektedir (Çelik, 2012, s. 61).

Küreselleşmeye radikal bir bakış açısı ile yaklaşan bu topluluğun ulus devlet üzerindeki düşünceleri, bir bakıma yıkıma uğrayan bir sürecin küreselleşme ile toparlanabileceği yönündedir. Çünkü küreselleşme ile birlikte ekonomik değerlerin büyüme eğilimlerinin artışa geçmesi sonucunda ulus devletin de kendi ölçeğindeki ekonomik değerlerinin çözüleceğini düşünmektedirler. Bu düşüncenin anlatmak istediği sonuçsal değer, ulus devletin küresel ögeler aracılığı ile yıpratılıyor olmasıdır (Held ve McGrew, 2008, s. 14- 15).

Kuşkucular

Kuşkucu topluluğu, radikal küreselleşmecilerin karşısını oluşturmaktadır. Küreselleşme olgusuna kuşku içerisinde yaklaştıkları için kuşkucular adını almışlardır. Kuşkuculara göre yaşanan olaylar yeni değildir. Yaşanan olaylar zaten geçmişte bir yerlerde yaşanmış durumdadır. Örneğin, 19. yüzyıldan önce de sermaye hareketleri bulunmaktadır. Bir diğer ifadeyle, yeni oluşan bir olgu mevcut değildir (Bozkurt, 2020, s. 3-4).

Bu grupta yer alan birtakım düşünürlere göre, küreselleşme kapitalizm ile ilişkili bir sonucu ortaya çıkarmaktadır. Çünkü, kapitalist sistem içerisinde var olduğu düşünülen küreselleşme ancak bu düzenin bir parçası olabilmektedir. Küreselleşme, yaşanan dönemin kapitalist kurgusunu sosyal ve siyasal hayata yansıtan bir durumun tablosunu çizmektedir (Kaya, 2009, s. 7).

Kuşkucuların küreselleşmeye yönelik neden ön hazırlıklı davrandığının bir diğer cevabı ise, ekonominin küresel boyutta salınımının eşitsiz bir ekonomik coğrafya yaratmasıdır. Dolayısıyla,

küresel alanda yaşanan eşitsiz bir dünyanın nasıl olur da tüm uygarlıkları içerisine alan bir üst uygarlık oluşturacağı kuşkucu küreselleşmecilerin tartışma konuları içerisinde yer almaktadır (Held, McGrew, Goldblatt, Perraton, 1999, s. 5-6). Bu durumda eşitsizlik ile küresellik arasındaki bağların uygarlığa nasıl yansıtılmasının takip edilmesi gerekmektedir.

Dönüşümcüler

Dönüşümcüler, küreselleşmeyi tarihsel bir süreç olarak algılamaktadırlar. Bu tarihsel süreç içerisinde devlette ve egemenlik anlayışında değişimler yaşanmaktadır. Ancak, söz konusu değişimin egemenliğin gerçek niteliksel değeri üzerinde hiçbir etki yapmadığını düşünmektedirler. Bu düşünsel çizgide hareket ederek egemenliğin temel karakteristik özelliğinde herhangi bir değişime olanak tanınmadığının vurgusunu yapmaktadırlar (Kartal, 2016, s. 310).

Dönüşümcüler küreselleşmeyi fırsat ortamı ve bunun yanında da riskleri olan bir durum olarak değerlendirmektedirler. Onlar için dünya devletlerinin siyasal, ekonomik ve sosyal açıdan birbirlerine yaklaşımları hem bir fırsattır hem de sonucunun bilinmediği olumsuz bir durumu ortaya çıkartabilmektedir (Erdem, 2012, s. 110). Bu olumlu ve olumsuz sonuçlar bağlamında düşünüldüğünde, dönüşümcülerin küreselleşmeyi siyasal bir güç olarak algılamakta olduklarının altı çizilebilmektedir. Çünkü, küreselleşme toplumsal değişkenleri yönlendirebilecek, siyasal ve ekonomik süreçleri etkileyebilecek bir konumdadır. Dönüşümcüler, aşırı ve kuşkucu küreselleşmecilerin savlarını gerçek dışı bulmaktadırlar (Esgin, 2001, s. 189). Onlara göre, küreselleşme ile toplumsal dönüşümün devingen yapısı açıklanabilmektedir. Bu durumun bir bakıma modernleşmenin dönüştürücü etkisi ile uyumlu olduğu söylenebilmektedir (Yetim, 2002, s. 129).

Kültürel Küreselleşme

Sanayi Devrimi ile devletlerin siyasal ve ekonomik alana hükmetme istekleri daha yaygın bir konuma yükselmiştir. Bununla birlikte, başka bir devletin ekonomik sistemine yapılacak müdahale için sosyal gelişmelerin takip edilmesi önem taşımaktadır. Batılı devletler söz konusu amaca ulaşabilmek için sömürgeci bir kimlikle ortaya çıkmışlardır. Bu doğrultuda, küresel ölçekte güçlü olan devletler kendi kültürlerini sömürgeleştirmek istedikleri devletlere kabul ettirmeye çalışmışlardır. Dolayısıyla, kültürel küreselleşmenin sömürgecilik faaliyetleri ile hız kazanmış olduğunun vurgusu yapılabilmektedir (Mahiroğulları, 2005, s. 1277-1278).

Küreselleşmenin en önemli özelliklerinden birisi farklı kimliklere zemin oluşturmasıdır. Aynı zamanda, yerel kimlikleri de farklı bir boyutta değerlendirerek, söz konusu yapılan bu farklılıklardan değişken bir kimlikli sonuç yaratmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, küreselleşme iki görev üstlenmektedir. Birincisi, farklı kimlikleri desteklemek; ikincisi ise yerel kimlikleri diğerlerinden farklı bir konuma taşımaktır (Nar, 2019, s. 72). Gündemden düşmeyen “mekânsal ayırım” ve “dışlama” küreselleşme süreçlerinin önemli birer parçası konumundadırlar. Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan “yeni-kabileci” ve “köktenci eğilimler” yalnızca küresel dünyanın birer parçası değil, aynı zamanda çatı kültürün (küreselleşmiş tepedeki kültürün) melezleşmiş bir sürümüdür (Bauman, 2010, s. 9).

Küreselleşmenin tepe noktasında yeni bir kültür oluşturmasına (Bauman, 2010, s. 9) ve böylece bütünleştirici etki yapmasına rağmen, yaşanan yüzyılda insanlar kendi kültürlerinden kopma veya uzaklaşma eğilimini sergilememektedirler. Çünkü, bilinç seviyesi artmakta ve kültürel kimlik daha fazla öne çıkmaktadır (Akdemir, 2004, s. 44). Bir diğer bakış açısına göre, küreselleşmenin kültürü melezleştirmesi toplumlara “yaratıcı” ve “özgürleştirici” bir deneyimi yaşatmakla birlikte, yerel

kültürün ortadan kaldırılması özgürleşme kavramı ile açıklanabilecek bir sonucu meydana getirmemektedir (Bauman, 2010, s. 9).

Küreselleşmenin kültürel boyutunun veya kültürü etkileyerek yapılandırmasının içeriğinde küreselleşmenin "...hem homojenliği hem heterojenliği, evrensellik kadar yerelliği, modernleşme kadar gelenekselliği, benzerlik kadar farklılıkları..." barındırması yer almaktadır (Yaka, 2011, s. 431). Küreselleşme, dünyanın farklı coğrafyalarında yaşayan insanların birbirleri ile iletişim seviyelerini ve sıklığını yoğunlaştırarak değiştirmiştir. Örneğin, küreselleşme farklı ülkelerde bulunan kültürler, tarihi miraslar, yaşam koşulları gibi yerel olan değerleri seyahat kolaylıkları ile ilgi çekici bir konuma getirmiştir. Artık insanlar dünyanın herhangi bir noktasından kendisine yakın veya uzak bir noktaya bu değerleri görebilmek, başka insanlarla etkileşime girebilmek ve yaşam koşullarını deneyimleyebilmek için seyahat edebilmektedirler. Bu durum da kültürün küreselleşmesinin önünü açmaktadır (Giddens ve Sutton, 2019, s. 141). Böyle bir sonucun varlığında küreselleşme için hem bütünleştirmekte hem de ayrıştırmakta olduğu açıklaması yapılabilmektedir. Sosyal farklılıkların artmasına veya hazır bulunulan konumun korunmasına rağmen, yerel ile küresel olan iç içe geçmektedir. Küreselleşme ile tekil olan çoğullaşmakta, bütün olan parçalanmakta ve aynı zamanda tam tersi olarak çeşitlenerek tekrardan bütünleşmektedir. Ortaya çıkan standartlaşma ve melezleşme süreçleri küresel bütünleşmenin anahtar kavramları konumuna gelmiştir (Yaka, 2011, s. 450; Tortop ve diğerleri, 2017, s. 384). Bu nedenden dolayı, küreselleşmenin tartışmalı bir kavram olduğunun da vurgusunun yapılması gerekmektedir. Bu bağlam özelinde değerlendirildiğinde, küreselleşmenin "çok boyutlu" bir kavram olarak varlığını sürdürmekte olduğunun vurgusu yapılabilmektedir (Tortop ve diğerleri, 2017, s. 384).

Ulus Devlet ve Küreselleşme

Ulus devlet, tekil bir çoğunluk düzeni içerisinde anlamlandırılan bir sürecin yapılaşmış son biçimidir. Ulus devlet, aynı milletin bir bütün olma çabasından doğan ihtiyaç ve öngörüler sayesinde ortaya çıkmıştır. Geline nokta da ulus devletin yasal zeminde hareket etmesi ve küresel alanda alışıldık bir duygu durum bozukluğunu oluşturması görülen veya izlenebilen bir sonuçtur. Ulus, gerçekte aynı etnik kökene sahip veya bir diğer anlamlandırma ile aynı ortak geçmişi paylaşan bir değerler bütünüdür. Ulus, devlet içerisinde farklı etnik kökene sahip topluluklar olabilmektedir. Ancak, bu durum ulus devletin tanımsal niteliğinde bir anlam kaymasına sebebiyet vermemektedir. Ulus devlet bir toplumun ortak kaderinin nereden geldiğini ve nereye gittiğini belirleyen bir yapılanmadır. Ulus devlet, genel anlamda, merkezîyetçi bir görünüm sergilemektedir. Çünkü, ulus devlet aynı niteliksel değerler etrafında örgütlenmiş insan topluluğunun siyasal bir birlikteliğini anlatmaktadır. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş aşamasında bir ulusun tek bir vücut halinde hareket etmesi ile bir devletin kendi iç ilişkilerini tekil bir siyasal sistem özelinde birleştirmesi aynı kurgusal bütünlüğe işaret etmektedir (Şener, 2014, s. 57).

Ulus devlet ile küreselleşme arasındaki ilişki, küreselleşmenin siyasal niteliğinden kaynaklanmaktadır. Yerel bir alanda meydana gelmiş gibi görünmesine rağmen, bütün dünyayı etkileyen siyasal olaylar yaşanmıştır. Örneğin, Doğu Almanya'da 1989 yılından itibaren başlayan komünizmin yıkılma süreci 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) çözülmesi ile tamamlanmıştır. Bu gelişmenin ardından eski birlik üyeleri yönlerini Batı'ya çevirmişlerdir. Böylece, ulus devletler küresel arenada bir araya gelmek için birtakım birlikteliklere üye olmaya başlamışlardır. Bu üyelik sistemlerinden en bilinenleri Birleşmiş Milletler ile Avrupa Birliği'dir. Bu iki sistem ulus devletleri kendi içerisinde birleştirmekte ve iş birliği sağlamaktadırlar

(Giddens ve Sutton, 2019, s. 143). Ulus devlet, küreselleşmeden oldukça fazla etkilenmiştir. Bir önceki anlatımda da belirtildiği üzere, ulus devletin üzerinde yapılaşacak küresel birliktelikler ulus devletin yaşam sürecini ve geleceğini tehdit etmektedirler. Ulus devlet, küresel bir birlikteliğin çatısı altına girdiği noktada kendi özünü oluşturan birçok öğeden vazgeçmek zorunda kalmaktadır. Ancak, sonucun ulus devlet açısından sorunlu biçimde oluşmayacağı yönünde görüşler de bulunmaktadır. Küreselleşmenin ulus devletin geleceğini nasıl etkileyeceğini belirleyecek öğeler, sırası ile, ekonomik ve siyasal gelişmelerdir (Yaka, 2011, s. 447-448). Bu anlatıma bağlı kalacak biçimde, kısa bir yorum yapmak gerekirse, küreselleşme sürecinin geleceğini ekonomik ve siyasal öğelerin belirleyeceği söylenebilmektedir.

Küreselleşme ile ulus devletin anlaşılmadığı nokta, ikisinin arasında amaç birliğinin sağlanamamasıdır. Devletler; ekonomik, savunma ve kalkınma gibi amaçlar için küresel yapılanmalar altında birleşirlerken, ulus devlet mantığı kendi kamu politikalarını ve uygulamalarını korumak ile zorunlu olarak üst yapılanmanın istediği bir yöne çevirmek arasında ikilem üretmektedir. Kamu politikalarının küresel sermaye sahiplerinin ve örgütlerinin istekleri doğrultusunda oluşturulması veya yönlendirilmesi, ulus devletin egemenlik haklarına saldırı olarak değerlendirilebilmekte ve bu durum da gerilimi arttırmaktadır. Eğer ulus devletler küresel sermayenin kabul etmediği bir yola girer veya girmek isterse, bu durum küreselleşmenin kurgusuna zarar vereceğinden dolayı, “yeni dünya düzeninin” gerçekleştirilmesi konusunda sorun(lar) yaşanabileceği öngörülmektedir (Tortop ve diğerleri, 2017, s. 388-389). Böyle bir sürecin sonucunda ulus devletin ortadan kaldırılarak yerine küresel ölçüde bütünleşmiş bir devlet sisteminin getirilmesi uzak bir gelecek gibi görünmemektedir.

Kuşkucu Küreselleşmeciler ve Kültür

Küreselleşme kavramına kuşku ile yaklaşan düşünürler, ilk defa ortaya çıkmış bir anlatımın olmadığını savunmakta ve yalnızca ulusların etkileşimlerinin arttığına altını çizmektedirler. Bu durum içerisinde eski dönemlere oranla küreselleşmenin ülkeleri daha fazla iletişime zorlayacağını kabul etmektedirler. Ancak dünya ekonomisi, mevcut durumda, idealize edilen biçimde küreselleşmeyi başaramamıştır. Bunun için öncelikle küresel sermayenin bütünleştirilmesi, bir diğer anlatım ile “küresel ekonomi”nin oluşturulması gerekmektedir. Söz konusu bu gereklilik, beklendiği ölçüde henüz karşılanamamıştır (Giddens ve Sutton, 2019, s. 146).

Kuşkucu küreselleşmecilerin öngörüsünden hareketle, ülkelerin birbirlerine bağılıklarının artması olasılık dışında değildir. Çünkü, gelişmiş ülkelerde yaşayan toplumlar hammadde için günümüzde geliş(e)memiş olarak sınıflandırılan ülkelere bağımlıdır. Benzer biçimde, gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri de gelişmiş ülkeler ile yaptıkları ticari işlemlere bağımlı durumdadır. Dünyanın kültürel haritası söz konusu karşılıklı bağımlılıklardan dolayı farklılaşmakta, örneğin, Afrikalı bir çocuk Avrupa’da doğabilmektedir. Bu da ülkeler arasındaki kültürel bağlantıların oluşmasını sağlamaktadır. Söz konusu bu bağlantının (Giddens ve Sutton, 2019, s. 149) karşısında duran gözlemsel anlatım ise küreselleşme ile birlikte kültürel farklılıkların ortaya çıktığıdır. Kültür, bu süreç içerisinde, “iki-kültürlü”, “kültürler-arası”, “çok-kültürlü” ve “kültürler-üstü” anlamlandırmaları ile farklı terimsel değerler kazanmıştır. Kültür, küreselleşme ile değişime uğramıştır, ancak kendi özünde herhangi bir değişikliğin olmasına izin vermemiştir. Bu bağlamda, kültürün küreselleşmeden şekil yönünden etkilenmiş olduğunu söylemek daha gerçekçi bir sonucu ortaya çıkaracaktır (Ritzer ve Stepnisky, 2018, s. 465).

Küreselleşme kuramlarının, genel anlamda, dünyanın farklılıkların bir zemini olduğu yönünde anlatımları olmasına rağmen, gerçeğin diğer yüzünde yer alan anlatım ise dünyanın farksızlıkların

yeşerdiği bir kurguya ev sahipliği yapmasıdır. Bu bakış açısı özelinde, Immanuel Wallerstein dünyanın tek bir sistem özelinde işlediğini vurgulamaktadır (Waters, 2008, s. 468-469).

Immanuel Wallerstein'in Görüşleri

Immanuel Wallerstein kültür konusuna farklı bir bakış açısı getirmiştir. Bu bakış açısına göre, kültür siyasal-ekonomik dünyanın kuralları içerisinde değerlendirilmektedir. Wallerstein kuramını kültür ve küreselleşme üzerine kurgularken bunu kapitalist bir sistemin varlığında gerçekleştirmektedir. Bir diğer anlamlandırma ile Wallerstein kapitalist sistemin küreselleşme ve kültür üzerindeki etkilerini incelemiştir (Avcıoğlu, 2014, s. 106).

Wallerstein'a göre kültür, içeriğinde barındırdığı farklılaşma içgüdüğü ile zaten var olan değişken dünyayı daha da karmaşık bir hale getirerek çatışma ortamına dönüştürmektedir. Bu noktada acaba "tek bir dünya" sisteminden söz edilebilmekte midir? Wallerstein bu soruya diğer anlatıma benzer biçimde çatışmacı kimlikle cevap vermektedir. Dünyanın küreselleşmeyle birlikte tek bir ekonomik ve kültür birliğine sahip olacağını iddia eden Wallerstein, gerçekte kültürün tüm dünya üzerinde küreselleşmeyle birlikte tek bir değer üzerinden kurgulanacak olmasını dikkate almamıştır. Bir başka deyişle, Wallerstein'ın bu gibi bir inancı bulunmamaktadır. Wallerstein'ın ifadeleri yoğun biçimde analiz edildiği takdirde, gelecekte tüm dünyanın tek bir kültür özelinde birleşmesi de olasılıklar dâhilindedir. Ancak, bu noktada da farklı kültürlere sahip grupların tarihsel farklılıkları veya nereden geldikleri ve nereye gittikleri gerçeği sorgulamaya açılmaktadır. Bu sorgulamanın temelinde, acaba tek bir insan toplumunun varlığı söz konusu olabilir mi tartışması veya düşüncesi yer almaktadır. Bu düşüncenin Wallerstein'a göre birden çok açmazı vardır. Örneğin, insanları tek bir kültür üzerinden birleştirmek düşüncesinin olasılık değerinin yüksek olduğu durumunda, siyasal farklılıkların hangi aşamada değerlendirileceği tartışmaya açık kalmaktadır (Wallerstein, 1998, s. 248-249). Wallerstein'a göre kapitalist dünya aslında gerçekleşmesi gereken bir oluşumun ayak izlerini oluşturmaktadır. Toprağa dayalı kültürel farklılaşma çok farklı bir dönüşümü beraberinde getirmemektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, kültürel farklılaşma insanın kendi iç dünyasının bir yansıması şeklinde anlamlandırılabilir. Teknolojik değerler ile sosyal dünyanın karşılaştırılmasının yapıldığı noktada her olasılığa karşı direnen bir süreç ortaya çıkmaktadır. Teknolojinin modernlik ötesi bir gerçekliğinden sosyal dünyanın sanal varlığına doğru bir eğilim sergilemekte olduğunun da vurgusunu yapmak gerekmektedir (Wallerstein, 2011a, s. 4).

Wallerstein, küreselleşme karşısındaki kültürün duruşunu analiz ederken Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleşen 11 Eylül 2001 tarihli saldırıyı kendisine konu edinmiştir. Buna göre, Amerika Birleşik Devletleri'nin bu saldırılar karşısında hazırlıksız olduğu anlaşılmıştır. Aslında Wallerstein, burada kapitalist bir sistemin varlığı üzerinden hâkimiyet kaynaklı bir yorum içerisine girmiştir. Bu durum bir bakıma Amerikan karşıtlığını da ortaya çıkarmaktadır (Wallerstein, 2004a, s. 31). Bu aşamada bir yorum yapmak gerekirse, Wallerstein'ın tartışmacı kimlikli küreselleşmecilik anlatımının gerçek anlamda ortaya çıkmakta olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. Çünkü (zaten) Wallerstein saldırıyı gerçekleştirdiği düşünülen bir topluma karşı oluşan tepki durumundan söz etmektedir.

Wallerstein küreselleşmenin yorumsal tanımını şekillendirebilmek amacıyla ilgili terimin 1980'li yıllarda kullanılmaya başlandığını belirtmektedir. Bu nedenden dolayı küreselleşmenin, genellikle, son on yıllarda ortaya çıkan küresel ekonomi kavramına ve süreçlerine gönderme yaptığı sonucuna ulaşılmaktadır. Söz konusu süreçlerin zorunlu koşullarına göre, küresel sermayenin ve ticari malların özgür biçimde dolaşıma açılması için hükümetlerin buna olanak verecek hukuksal

düzenlemeler yapmaları bağlamında baskılandıkları düşünülmektedir. Bu durumu tetikleyen öznenin ise bilişim teknolojisinin gelişmesi olduğu kabul edilmektedir. Dünya-sistemleri kurgusunun bir parçası olan ve ülkelerin sınırlarının açık olması düşüncesi yeni değildir. Aksine, modern-dünya sistemi tarihsel süreç içerisinde döngüsel olarak kendini gösteren bir modeldir (Wallerstein, 2014, s. 166).

Wallerstein; zorbalık, hükmetme veya bir başka deyişle yönlendirme konularına değinmiştir. Bu konuların önemi küreselleşme bağlamında değer taşımaktadır. Wallerstein, hükmetme konusunu dünyada var olan önemli güçlü devletlerin birbirleri arasındaki sürtüşme şeklinde anlamlandırmaktadır. Güçlü olan zayıf gördüğüne baskı yaparak onu yönlendirmekte ve üzerinde hâkimiyet kurmaktadır. Wallerstein'a göre devletler küresel anlamda birbirlerine siyasi, askeri ve ekonomik açıdan hükmetmeye çalışmaktadırlar. Bu da küreselleşmenin çatışmacı kimlikli bir boyutunu ortaya çıkarmaktadır (Wallerstein, 1983a, s. 101). Bu gibi bir boyut özelinden değerlendirildiği durumda, Wallerstein'a göre, küresel alanda yaşanan bir olayın sebeplerini veya sonuçlarını yerel alanda gözlemlemek olasıdır. Bir başka ifadeyle, yerel alanda yaşanan kültürel bir olayın izlerine küresel alanda rastlamak olasılıklar dâhilindedir. Bu gibi durumlar bir tesadüfler zincirini oluşturmamaktadır. Aksine, beklenen bir durumun olası sonuçlarını meydana getirmektedir (Wallerstein, 2004b, s. 25).

Wallerstein, kendi zihninde büyük bir dünya kurmuştur. Bu dünya içerisinde siyasi ve kültürel birikimleri bulmak oldukça kolaydır. Çünkü Wallerstein'a göre, dünya hem sosyal bir ortam hem de zaman içerisinde bütünleşmiş bir sistemdir. Bu sistemin bütünleştirici bir özelliği bulunmaktadır (Wallerstein, 2011b, s. 40-41). Wallerstein, modern dünya sistemini eleştirirken kurgusal bir gerçekliği “korkunç” bir nitelmeden yola çıkarak anlamlandırmaya çalışmıştır. Buna göre, modern dünya sisteminin kurgusu içerisinde yer alan ve aşırı derecede şaşkınlık oluşturan tek gerçek özelliği sistemin teorik açıdan kabul edilebilir bir zeminde durduğudur. Wallerstein'ın bu noktadaki teorik anlamlandırmasının nedeni ise modern dünya sistemini yönlendirme gücüne sahip odak noktalarının, söz konusu yapılan korkutucu şaşkınlığın, sistemin “...altını etkili bir şekilde oyduğunu fark ettiklerinde...” yeniden bir düzen kurabilecek ve eski sistemi ortadan kaldıracı güce ve yönelime sahip olmalarıdır (Wallerstein, 2007, s. 51). Örneğin, Wallerstein 1968 yılında gerçekleşen Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin iş birliği içerisinde girme çabalarını eleştiren ve tüm dünyada kültür açısından önemli bir dönüşümü ortaya çıkaran 1968 Olayları'nı “kültürel bir şok” olarak yorumlamaktadır (Wallerstein, 2011b, s. 147-149).

Wallerstein (2012, s. 142) modern dünya sisteminin varlığının yeni ortaya çıkmadığını, eski zamanlara dayanan bir birikmişliğin son halini alması ile başlıklı bir kurgu olarak varlık kazandığını vurgulamaktadır. Kapitalist dünya ekonomisi kurgusuna göre şekillenen modern dünya sistemi 16. yüzyıldan beri varlığını sürdürmektedir. Bu aşamada belirtilmesi gereken önemli nokta ise, sistemin son üç yüzyıl süresince sarsıntı geçirmeden ve kalıplaşmış olası bir “jeokültür”ün yokluğunda işlev görmesidir. Bu durumun anlatmaya çalıştığı sonuç ise, 16. yüzyıl ile 18. yüzyıl arasında geçen süre içerisinde, kapitalist dünyanın kurgusunu işin uzmanlarının ve sıradan halkın kabul ettiğini veya benimsediğini ifade edebilecek bir belirteç, değerler zinciri veya temel kurallar düzeni bulunmamasıdır (Wallerstein, 2012, s. 142).

Wallerstein'a göre, tarihsellik bir duruşun izlerini taşımaktadır. Tarihsellik, geçmişin günümüze olan yansımasıdır. Bu durum bir bakıma simetrik bir analiz olarak da değerlendirilebilmektedir. Tarih, olayları işlerken kendi bakış açısına göre şekillendirmektedir. Bu da

küresel bir bütünleşmenin ayak izlerini oluşturmaktadır. Wallerstein, ekonominin siyasal duruşu ile kültürel bağlarının bütünselliğinden söz etmektedir. Eğer ekonomik, siyasal veya kültürel değerlerin parametrelerinden bir değişim söz konusu olursa bu noktada tarihsellik sürecinde de bir dönüşümün yaşanması kaçınılmazdır (Wallerstein, 1997a, s. 320). Wallerstein, siyasal iktidara sahip olmanın yalın biçimde olamayacağını öne sürmektedir. Şöyle ki, siyasal iktidara sahip olabilmek için kültürel değerlerde de bir dönüşümün var olması zorunludur (Wallerstein, 1997a, s. 238–239).

Wallerstein, kapitalist sistemin dünya geneline yayılmanın bir aracı olacağı öngörüsünde bulunmuştur. Bu bir bakıma dünyanın maddi başlıklar çerçevesinde birleşmesi anlamına gelmektedir. Gerçekte bu durum, çevrede yaşanan her ünitenin somut adımlar altında örgütlenmesi şeklinde de yorumlanabilmektedir (Wallerstein, 1983b, s. 14–16). Wallerstein, anlatımında çevre ve çevrenin ötesi ayrımlarında bulunmaktadır. Wallerstein çevreyi ayrımlamakta ve çevrenin de çevresi olduğu üzerine birtakım yorumlamalarda bulunmaktadır. Bununla birlikte, bölgeler bütünleşmiş bir çerçeveyi dünya sistemine armağan ederken, kurgusal bir analizin boşluğu da bu aşamada ortaya çıkmaktadır. Çünkü, coğrafik analizin değeri henüz belirlenmemiş bir boşluğun altını doldurmaktadır. Bunun sonucunda toplumsal iş bölümünün olması gereken seviyede gerçekleştirilemediği bir ortamda, bireyler zorunlu olarak uç noktalara doğru yönlendirilebilmektedirler (Wallerstein, 1983b, s. 31-32). Wallerstein, kapital dünyaya bakış açısını geliştirirken kapitalizmi olumlamanın haklı bir tarafını bulamamaktadır. Bunun nedeni olarak toplum içerisindeki farklılaşmanın büyüklüğünü göstermektedir. Toplumun farklı noktalara çekilmesi böyle bir sistem içerisinde fazlalaşmaktadır (Wallerstein, 1999, s. 12).

Wallerstein, kapitalizm kavramını yorumlarken farklı bir yaklaşım getirmeye çalışmıştır. Buna göre, kapitalizm olarak adlandırılan ekonomik sistem kâr amacıyla pazarda ticari eylemlerde bulunan üretici ve şirketlerin katılımı ile oluşmamaktadır. Kapitalizm sisteminin başka paydaşları da bulunmaktadır. Çünkü kapitalist sisteminin kurgusu yapılmadan binlerce yıl önce de dünyanın her yerinde pazarda kâr amaçlı ticari işlem yapan üreticiler ve şirketler bulunmaktaydı. Dolayısıyla, kapitalist sistemi yalnızca üretici ve satıcı kalıpları içerisine sıkıştırmak yerine, olaya daha geniş bir çerçeveden bakmak gerekmektedir. Bununla birlikte, ücret karşılığında emeklerini işverene kiralayan insanların olması da sistemsel bütünlüğün tanımlanabilmesi için yeterli değildir. Bu durumda kapitalist bir sistemin içerisinde bulunduğumuzu nasıl açıklayabiliriz? Bu sorunun cevabı sermaye biriktirme eyleminde gizlidir. Eğer, ekonomik bir sistem içerisinde sermaye sonsuz biçimde biriktiriliyor ve bu alışkanlık önceleniyor ise kapitalist sistemin çevremizi sardığı söylenebilir (Wallerstein, 2014, s. 52). Wallerstein aslında bu anlatım üzerinden, küreselleşmenin eski zamanlardan kalma bir bütünleşme çabası olduğunu vurgulamaktadır. Söz konusu bu bütünleşme çabasının kapitalist sistemin aracı bir ögesi olduğu gerçeğini de göz ardı etmemek gerekmektedir. Çünkü Wallerstein'a göre, küreselleşme kapitalist sistem ile birlikte var olmakta ve iki öge birbirlerini tamamlamaktadırlar (Wallerstein, 1997b). Bu çıkarım doğrultusunda, Wallerstein'ın küreselleşme olgusuna karşı kuşku geliştirme nedenlerinin sorgulandığı noktada öncelikle belirtilmesi gereken konu; dünya sistemi analizinin bir anda ortaya çıkmadığı, daha önce yapılan tartışmalar ve ulaşılan sonuçlar üzerine kurulduğu gerçeğidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Wallerstein, "...hiçbir perspektif bütünüyle hiçbir zaman yeni olamaz." diyerek dünya sistemi kurgusunun köklerinin kendisinden önce yapılan kurgulara bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Geçmişte yaşamış herhangi biri, günümüzde söylenen bir söze veya yapılan bir işe yakın söylemlerde ve eylemlerde bulunmuş olabilir. Ancak yeni bir bakış açısı ile geçmişle bağlantılı olan ile olmayan arasındaki ayrım noktası, algılaması beklenen toplumun ve üzerine konumlanacak dünyanın buna hazır olmasıdır. Bu bakış

açısı dünyada daha kullanışlı bir yöntem belirleyebilir ve insanları anlayarak erişebilirliklerinin sınırlarını genişletebilir ise bir yenilikten söz etmek olasıdır (Wallerstein, 2014, s. 15-16):

Wallerstein'in, kapitalizmi bir "dünya sistemi" şeklinde anlamlandırması ile küreselleşmenin tüm dünyayı daha küçük bir mekâna çevirmesi gerçeği aynı mantık çerçevesinde şekillenmektedir. Bu noktada küreselleşmenin yeni bir olgu olmadığına vurgu yapan Wallerstein, küreselleşmenin belirli bir tarihinin olduğunu ifade ederken kapitalizmin de dünyayı kuşatan bir tarafının olduğuna atıf yapmaktadır. Çünkü siyasi sınırlar artık dar bir çerçevede kalamayacak kadar evrensel bir karaktere bürünmüştür. Küreselleşme insanlığı bir şeylere mecbur eden bir olgu değildir. Küreselleşmenin zorlayıcı niteliğine vurgu yapılsa da karakter analizi bu sonucu yalanlamaktadır (Wallerstein, 1997b).

Wallerstein'a göre (2014, s. 40) dünya-sistemleri analizi "her şeyden önce, ulusal devleti temsil eden standart analiz biriminin yerine "dünya-sistem" olarak adlandırılan bir analiz biriminin geçirilmesi"dir (Wallerstein, 2014, s. 40). Söz konusu bu analizsel geçişkenlik coğrafyasında ulusal olanın değerinin yıpranacağı ve küresel olanın değerinin yükseleceği çıkarımını yapmak, sistemsel kurgunun yerel ve küresel açıdan yorumlanması açısından yararlı olacaktır.

Sonuç

Küreselleşme kavramı, ülke sınırlarını aşan ve dünyanın bütünleşmesini ifade eden bir anlama sahiptir. Bu anlam kapsamında dünyanın hemen her yerinde varlığı hissedilen kavramın getirmiş olduğu açılımlara ve farklılıklara devletlerin kendilerini uyarlamaya çalışmaları gerekmektedir. Bu bağlamda, iç ve dış politikaları yeniden şekillendirmeli ve karar alma sistemlerinden çıkan sonuçlar küreselleşme gerçeğinin zorunlulukları doğrultusunda güncellemelidir. Artık açık biçimde vurgulanabilir ki küreselleşme ekonomi, teknoloji, iletişim, nüfus hareketleri, kültürel faaliyetler, siyaset, güvenlik ve günlük yaşam konuları ile doğrudan ilişkili bir kavramdır. Küreselleşme çok aktörlü bir ortamda varlık sahibi olabilmekte, tek-tip uygulamalar yerine farklılıkların ortaya çıktığı bir alanda gelişim gösterebilmektedir. Küreselleşmenin bu niteliğini veya ortaya çıkardığı zorunluluğunu tekil bir anlayış üzerinden anlamlandırmak oldukça zordur. Küreselleşme farklılıkları ruhunda barındıran bir olgudur. Dolayısıyla farklılıkların yönetilmesi konusu küreselleşme ile doğrudan bağlantılı olmakla birlikte, küreselleşmenin yaşam alanını da oluşturmaktadır. Çünkü, küreselleşme farklı coğrafyalarda yaşayan insanların birbirleri ile iletişimlerini ve birbirlerine olan bağımlılıklarını vurgulayan bir süreci açıklamaya çalışmaktadır. Diğer yandan küreselleşme uygarlıkların, ulusların ve siyasal toplulukların bütünleşmesini ve dayanışmasını vurgulayan bir kavram olarak da karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşme dünyanın yerelleşmesini ve yerelin de evrenselleşmesini çift taraflı olarak açıklamaya çalışmaktadır. İnsanoğlu küreselleşirken yerelleşecek, yerelleşirken de küreselleşecektir. Bu bir ideal şeklinde ortada durmaktadır. Bu ideali gerçekleştirmek, kolay ile zor arasında bir noktada yer almaktadır. Farklılıkların varlığı, yerel olanı koruma içgüdüğü ile yerelin dışı açılma beklentisi bu idealin gerçekleştirilmesi için yeterli nedenleri oluşturmaktadır.

Küreselleşmenin, daha önceden de vurgulandığı üzere, bütünleştirici sonuçları itibarıyla küresel olanın ulusal olandan daha fazla önem kazanması sonucunda, ulusal ögeler güç kaybetmeye başlamış ve bunun yerine yerel olan güçlenerek yerelleşme kavramını önemli bir konuma yükseltmiştir. Ulusal olmanın dar zihniyeti, küreselleşmenin yereli ve yerel evrenseli desteklemesi karşısında güçsüzmektedir. Yerelleşme süreci özerklik ve demokratikleşme kavramları ile birlikte yerelin toplumsal ve yönetsel alanda etkin bir konuma gelmesini öngörmektedir. Küreselleşme ulus devlet

kavramını bütünlük kapsamında yeni bir boyuta taşıırken, yerelleşme de küreselleşmenin getirmiş olduğu bütünlük içerisinde farklı kimliklerin temsil edilebildiği ve yerel özerkliğin temellerinin atıldığı bir yönetim biçiminin kurgusunu yapmaktadır. Küreselleşmeye kuşku ile yaklaşan Wallerstein'in bu düşüncesi aslında Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya genelindeki egemenlik yüklü davranışlarından kaynaklanmaktadır. Wallerstein bu durumunun analizini yaparak küreselleşen dünyanın aslında çok da iyi bir noktaya doğru evrildiği inancı içerisindedir. Amerika Birleşik Devletleri, söz konusu baskın karakterini özgürlükçü düşlerin arkasına gizlemiştir. Bu görüşe sahip olan Wallerstein tüm dünyanın bir bütün olmasından kuşku duymaktadır. Bu durum farklılıkların yönetilmesi yerine, farklılıkları baskı altına almaya, yerelin yok olmasına, egemenliğin yalnızca bir devlet üzerinde toplanmasına ve küresel anlamda tek bir görüntünün oluşmasına neden olabilecektir.

Wallerstein, dünya sistemini küreselleşme boyutundan ayıklayarak geniş bir perspektifte yaptığı analizini bağımsızlık kuramı üzerine oturtmaya çalışmıştır. Böylece dünya üzerinde şekillenen veya dünya özelinde yoğrulan bir sistemin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Ancak, bu yalnızca bir yorumdur. Bu yoruma göre, dünya sisteminin tarihsel bir duruşunun bulunması gerekmektedir.

Küreselleşmenin bütünleştirici etkisinin geçmişten getirilen değerler ile çatışması beklenen bir durumdur. Kapitalist sistemin dünya genelinde ekonomik değişkenliği tek bir gerçeklik etrafında toplaması ile küreselleşmenin kültürel değerlerinin analiz edilerek tüm dünyada bu değerlerin bütünleştirilmesi aynı sonuca vurgu yapmaktadır.

Küreselleşme, bu açıdan değerlendirildiği noktada, kuşku dolu bir yaklaşımın izlerini taşımaktadır. Ancak söz konusu kuşku küreselleşmenin dönüştürücü ve birleştirici etkisini yok saymak için geçerli bir nedeni oluşturamamaktadır. Küreselleşme sonucunda varılmak istenen hedef ile ulaşılan nokta arasındaki olumlu aralık veya uzaklık, küreselleşmenin niteliksel değerleri ile çelişmediği sürece beklenen bir gerçekliğin somut verilerini gündeme getirecektir.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Conflict of Interest: The author have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Akça, G. (2005). Modernden postmoderne kültür ve kimlik. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, 15, 1-24.
- Akdemir, A. M. (2004). Küreselleşme ve kültürel kimlik sorunu. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 43-50.
- Avcıoğlu, G. Ş. (2014). Immanuel Wallerstein'in dünya sistemi, jeopolitik ve jeokültür kuramı. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 31, 97-110.
- Bauman, Z. (2010). *Küreselleşme (Toplumsal Sonuçları)*, (A. Yılmaz, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bilgin, A. ve Oksal, A. (2018). Kültürel kimlik ve eğitim. *Academy Journal of Educational Sciences*, 2(1), 82-90.
- Bozkurt, V. (2020). Küreselleşme kavram, gelişim ve yaklaşımlar. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 2(1), No: 87, 1-11.
- Çelik, M. Y. (2012). Boyutları ve farklı algılarıyla küreselleşme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(2), 57-74.
- Dumanlı Kürkçü, D. (2013). Küreselleşme kavramı ve küreselleşmeye yönelik yaklaşımlar. *The Turkish Online Journal*

- of Design, Art and Communication (TOJDAC), 3(2), 1-11.
- Erdem, A. R. (2012). Küreselleşme: Türk yükseköğretimine etkisi. *Yükseköğretim Dergisi*, 2(2), 109-117.
- Esgin, A. (2001). Ulus-Devlet ve küreselleşmeye ilişkin bazı tartışmalar. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 185-192.
- Giddens, A. ve Sutton, P. W. (2019). *Sosyoloji*, 8. Edisyon, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Held, D. ve McGrew, A. (2008). *Küresel dönüşümler büyük küreselleşme tartışması*, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D. ve Perraton, J. (1999). *Global transformations, politics, Economics and Culture*, Stanford: Stanford University Press.
- Kartal, Ç. (2016). Küreselleşme sürecinin devlet yapısı üzerine etkileri. *Ankara Barosu Dergisi*, 2, 287-327.
- Kaya, Y. (2014). *Küreselleşme ve kültür*. V. Bozkurt (Ed.), Küreselleşme Kuramları (s. 70-95) içinde. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Kaya, M. (2009). Küreselleşme yaklaşımları. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 1-16.
- Mahiroğulları, A. (2005). Küreselleşmenin kültürel değerler üzerine etkisi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 50, 1275-1288.
- Mora, N. (2008). Medya ve kültürel kimlik. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(1), 1-14.
- Nar, M. Ş. (2019). Kültürel kimlik sorunsalı: Görecelik mi evrenselcilik mi? Yoksa uzlaşma mı?”, *Antropoloji*, 37, 72-80.
- Özben, M. (2014). *Küreselleşme, kimlik ve ulus devlet*. V. Bozkurt (Ed.), Küreselleşme Kuramları (s. 49-69) içinde. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2019). *Çağdaş sosyoloji kuramları ve klasik kökleri*, (I. E. Howison, Çev.), Ankara: De Ki Yayınevi.
- Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2018). *Modern sosyoloji kuramları*, (H. Hülür, Çev.), Ankara: De Ki Yayınevi.
- Schabracq, M. J. (2007). *Changing organizational culture: The change agent's guidebook*, England: John Wiley & Sons, Ltd.
- Schein, E. H. (2004). *Organizational culture and leadership*, San Francisco: Jossey-Baas A Wiley Imprint.
- Şener, B. (2014). Küreselleşme sürecinde ulus-devlet ve egemenlik olguları. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 7(18), 51-77.
- Thompson, J. B. (2013). *İdeoloji ve modern kültür kitle iletişimi çağında eleştirel toplum kuramı*, (İ. Çetin, Çev.), Ankara: Dipnot Yayınları.
- Tortop, N., İsbir, E. G., Aykaç, B., Yayman, H. ve Özer, M. A. (2017). *Yönetim bilimi*, 11. Basım, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Yaka, A. (2011). *Sosyal değişim-türk modernleşmesi*, İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Yetim, N. (2002). Küresel üretim yapılanmasına kültürel yanıtlar: ulusal-yerel?. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, 18, 129-140.
- Zijderveld, A. C. (2013). *Kültür sosyolojisi-kültür sosyolojisine ve metodolojisine giriş*, (K. Canatan, Çev.), İstanbul: Açılımkitap.
- Wallerstein, I. M. (2014). *Dünya-Sistemleri analizi bir giriş*, (E. Abadoğlu ve N. Ersoy, Çev.), İstanbul: bgst Yayınları.
- Wallerstein, I. M. (2012). *Liberalizmden sonra*, (E. Öz, Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Wallerstein, I. M. (2011a). Hangi modernliğin sonu. (A. Palabıyık, Çev.), *Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Araştırmaları e-dergi*, 1-19.
- Wallerstein, I. M. (2011b). *Dünya sistemleri analizi bir giriş*, (E. Abadoğlu, Çev.), İstanbul: bgst Yayınları.
- Wallerstein, I. M. (2007). *Avrupa evrenselciliği iktidarın retoriği*, (S. Önal, Çev.), İstanbul: Aram Yayınları.
- Wallerstein, I. M. (2004a). *Amerikan gücünün gerileyişi: Kaotik bir dünyada ABD*, (T. Birkan, Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Wallerstein, I. M. (2004b). *Modern dünya sistemi: Kapitalist tarım ve 16. yüzyıl'da dünya-ekonomisinin kökenleri*, (1. Cilt) (L. Boyacı, Çev.), İstanbul: Bakış Yayınevi (Kitaplığı).
- Wallerstein, I. M. (1999). *Utopistik ya da yirmibirinci yüzyılın tarihsel secimleri*, (T. Doğan, Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Wallerstein, I. M. (1998). *Jeopolitik ve jeokültür*, (M. Özel, Çev.), İstanbul: İz Yayınları.
- Wallerstein, I. M. (1997a). *Sosyal bilimleri düşünmemek*, (T. Doğan, Çev.), İstanbul: Avesta Yayınevi.
- Wallerstein, I. M. (1983a). The three instances of hegemony in the history of the capitalist world-economy. *International*

Journal of Comparative Sociology, 24, (1-2), 100-134.

Wallerstein, I. M. (1983b). *Historical capitalism*, London: Verso Press.

Wallerstein, I. M. (1997b). Bugün gözümüzün önünde bir sistem çökmekte. (A. Daldal, Çev.), *Birikim Dergisi*, 104.

Erişim adresi: <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-104-aralik-1997/2300/bugun-gozumuzun-onunde-bir-sistem-cokmekte/5773>, Erişim tarihi: 27.04.2023.

Waters, M. (2008). *Modern sosyoloji kuramları*. Z. Cırhinlioğlu (Ed.), İstanbul: Gündoğan Yayınları.